

Kad će kuna iz pačeta u labuda?

U umreženom svijetu povjerenje je najvažnija valuta.

Eric Schmidt, direktor "Googlea"

UVOD

Koji objekti opredmećuju državu? Prosječan hrvatski građanin (ako takav uopće postoji) - kakve opipljive, materijalne objekte ima u svom životnom prostoru, a koji predstavljaju državnost Republike Hrvatske u izravnom smislu? Ili zaobilaznim putem: što postoji u hrvatskim domovima a da u njima nije bilo u vrijeme Jugoslavije?

Kao prvo, to je zastava; službena zastava Republike Hrvatske. Tu su i neki dokumenti; npr. putovnica, domovnica. Zatim gdje ima tekst himne; uramljen ili otisnut na tkanini, kraj zidnog sata. No nemaju svi zastavu, putovnicu i himnu, ali svatko ima bar jednu novčanicu domaće valute - kune. Ti komadići papira, na kojima neizostavno velikim slovima stoji otisnuto i deklarira se „Republika Hrvatska“, kao da postoje u nekom paralelnom svemiru, u transcendentalnim dimenzijama egzistencije. Jer dok će se naći mnogi koji su spremni stati u obranu dostojanstva zastave i himne, pitanje je bi li itko - i jedan - bio spreman učiniti to isto za hrvatsku valutu. Kako je moguće da su se gotovo svi, bez ikakve diskusije, sveopćim konsenzusom unaprijed odrekli toga prevažnog elementa državnosti, a da je to itko iz inozemstva formalno zatražio? Ministrica financija izjavila je nedavno na ekonomskom forumu u Poljskoj kako je „uvođenje eura među najznačajnijim ciljevima hrvatskog članstva u EU-u“. Drugim riječima, odricanje od kune je prioritet. Kada su se isporučivali generali, održavani su prosvjedi, a mediji su imali "štofa" napretek. Kuna je, naprotiv, očito već isporučena - bez ijednog povišenog tona, bez slova i treptaja. Naravno da je pretjerano uspoređivati generale i kune, no dobro je prisjetiti se kako je svaka novčanica „pokretni priručni spomenik“ apsolutno najvećim sinovima hrvatske povijesti; od Zrinskog i Frankapana (5 kn) do Starčevića (1000 kn). Gdje to piše da EU i euro nužno idu ruku pod ruku? Smije li se o tome uopće diskutirati, ili je to možda zabranjeno?

Plač i gungula oko švicarskog franka tako uglavnom prolazi bez postavljanja pravog pitanja, a ono glasi: Što nam znači nacionalna valuta? "Mi, zapravo, nemamo problem švicarskog franka. Mi imamo problem eura i dolara, u kojem je franak na neki način kolateralna žrtva", rekao je guverner Narodne banke. To je istina, ali samo djelomična. Potpuna istina glasi: mi nemamo problem švicarskog franka; mi imamo problem kune. Dakle opet (ako treba i deset puta): Što nam znači nacionalna valuta? Zašto HNB intervenira i održava tečaj valute u koju banke (i građani) ionako ne vjeruju? Zašto se krediti uopće vežu ugovornim odredbama (valutnim klauzulama) uz euro, ili uz švicarski franak, možebitno sutra uz kineski juan, ako je naša domaća valuta od uvođenja čvrsta kao brački kamen; stabilna i postojana?

RAZRADA

"U Hrvatskoj je naglašena kultura izbjegavanja osobnog rizika", reče jedan ekonomist, a guverner Narodne banke kaže kako je "podizanje kredita ugovorna obveza kod koje su obje strane morale znati u kakav rizik ulaze". Oba, kao i mnogi drugi, drže se fantastične pretpostavke; pretpostavke da je većina hrvatskih građana izvanredno educirana i ima vrhunsko znanje na području makroekonomije, odnosno financija. Ta hipoteza da su građani isključivo sami odgovorni za ugovore koje potpisuju, odnosno za rizike koje preuzimaju, podjednaka je podvala kao i valutna klauzula, koja je standardni dio ugovora o kreditu.

Što je trebao učiniti "prosječni" hrvatski građanin u situaciji kada mu bankar nudi kredit po boljim uvjetima (uz nižu kamatnu stopu), i savjetuje ga da kredit veže uza švicarski franak, a ne uz euro? Odbiti ga, i obrazložiti to velestručnom ekspertizom, u kojoj će bankaru nadugo i naširoko raspredati o vehementnoj dužničkoj makroekonomskoj krizi europskih gospodarstava, o destabilizaciji dolara, o pritisku *Tea-party* pokreta oko podizanja plafona javnog duga, zbog čega će doći do navale na švicarski franak kao sigurne valutne luke?!

Ako liječnik savjetuje bolesniku uzimanje novog, po njegovim riječima jednako dobrog, ali jeftinijeg lijeka, mora li pacijent biti farmaceut ili doktor medicine kako bi prihvatio taj savjet? Tko bi trebao snositi odgovornost ako se dogode teške nuspojave, onaj tko je savjetovao uzimanje lijeka, ili samo onaj koji je lijek uzimao? Mora li svaki pacijent biti educiran do te mjere da u detalje poznaje svaki rizik i sve moguće komplikacije vezane uz lijekove koje su mu drugi propisali?

Ako automehaničar savjetuje vlasniku vozila ugradnju kakvog sklopa zbog kojega bi potrošnja goriva trebala biti nešto niža, mora li vlasnik vozila biti stručnjak za finu mehaniku i strojarstvo? Ako taj sklop uzrokuje totalni kvar na vozilu, nije li automehaničar onaj koji je dužan bolje poznavati rizike, te stoga i sam snositi troškove (bar djelomično) ako do kvara dođe?

Konačno, ako bankar savjetuje uzimanje kredita vezanog uz švicarski franak, jer je po njegovim riječima takav kredit povoljniji, mora li građanin samostalno snositi sav teret valutnog rizika, ili bi i bankar trebao preuzeti dio odgovornosti? Pa hrvatski su građani tek jučer dobili mogućnost dizati stambene kredite u kunama! Dakle ni teoretski nisu mogli pobjeći od valutne klauzule (bilo u francima, bilo u eurima).

Naime ovdje se ne radi o nekakvu uobičajenom znanju, koje se dobiva u formalnom i neformalnom obrazovanju, i ne radi se o standardnim rizicima kojih su građani morali/trebali unaprijed biti svjesni. Radi se o licemjerju prvog reda, jer se od građana očekuje da budu šutljivi i ponizne ovce za šišanje; nitko se nije ni najmanje potrudio razjasniti im rizike u koje se upuštaju, ali ih to istodobno nije sprečavalo dati im novac u ruke. Tek se sada jedna austrijska banka priprema educirati svoje zaposlenike na temu „švicarski franak“ kako bi u svojim podružnicama mogli raditi s dužnicima koji imaju kredite u francima. Nazdravlje! Kamo sreće da je pacijent liječen dok je još bio živ...

Na ondašnji Dan državnosti, 30. svibnja 1994. godine, ponosno je uvedena kuna kao novčana jedinica Republike Hrvatske, te je zamijenila hrvatski dinar. Prevtala se tih dana po rukama pomno, divilo se lijepom dizajnu i filigranskom mikro-tisku himne, dizala se pred sunce kako bi se vidio vođeni žig, a kovani je novac nakon dugo vremena tada vraćen u opticaj. Postojao je barem inicijalni osjećaj vrijednosti domaćeg novca, a prošlo je i po nekoliko godina od uvođenja dok je većina vidjela i u rukama držala sliku Ante Starčevića na novčanici od, hej, tisuću kuna. No, ako ćemo pravo, kuna nikada nije zaživjela u potpunosti, jer dok se bureci i jogurti još i vrednuju u kunama, kada se dođe do „pravih stvari“ kao što su auti i nekretnine većina se prestrojava na kolosijek eura, kao nekada na peron njemačke marke. To je razumljivo - postoje objektivni razlozi nepovjerenja. U kolektivnoj memoriji ne postoji sjećanje na kvalitetnu domaću valutu. Ako nitko u gradu (ili županiji) nikada u životu nije kušao bananu sazrelu na drvetu, nego samo ono što još skroz zeleno zapakiraju u kontejner i što se zažuti tek na polici u trgovačkom centru, tada ne može ni postojati potražnja za pravim bananama. Tako je i kuna poput valute neke banana-države; malo tko ima pouzdanja u nju, jer su pradjed, djed i otac štedjeli i računali u markama, a sin odnedavno u eurima. Zbog mnogo razloga (osobito inflacije) bivša je država imala neuvjerljivu valutu; dinar je redovito redao i nadodavao nule iza jedinice.

Kada je izborna povijesna prilika utemeljiti vlastitu, vjerodostojnu državu (i valutu), državne su institucije postale mahom servis za zapošljavanje prije svega podobnih, a tek potom sposobnih. Privatizacijska otimačina, podivljali kapitalizam i korupcija sveli su ustav na jedan redak: „Tko podmazuje njemu se kreće; tko čeka pravdu, stoji na mjestu“. S autohtonom domaćom sortom političke elite koja vlast promatra prvenstveno kao prostor za grabež (fotelja, moći, para), a ne za služenje općem dobru, koja je kreirala političko-ekonomski ambijent u kojemu se nalazimo, nije ni najmanje čudno što građani nemaju povjerenja u jedan od simbola države - kunu, premda prave inflacije nema godinama. Snaga svake valute odraz je povjerenja u državu koja ju izdaje i u njezine institucije. Nepovjerenje u kunu je stup srama na kojega su obješeni mnogi hrvatski političari; svi oni koji su u proteklih dvadesetak godina mislili samo na vlastitu, osobnu korist i tako uništili povjerenje u državne institucije.

Drugi razlog nepovjerenja pomalo je trivijalan - kuna nikada nije ni dobila pravu šansu. Kako se može znati je li sportaš

dobar ako se nikada nije ni natjecao? Tek nedavno ponuđeni su stambeni krediti u kunama bez valutne klauzule, u situaciji kada su građani već dobroano zaduženi u eurima i francima. Nakon što su banke prije mnogo godina iskazale nevjericu u kunu, pa su vezale kredite valutnim klauzulama uz euro (a potom i uz franak), i građani su slijedili primjer banaka, pa su štedjeli u eurima. Zašto bi građanin (koji ima plaću od nekoliko tisuća kuna) štedio u kunama ako njegova banka (grdosija koja ima imovinu u vrijednosti nekoliko tisuća milijuna kuna) u tu valutu ne vjeruje?

Treba biti slijep kod zdravih očiju pa ne vidjeti kako je domaća ekonomija sasvim uvezno orijentirana. Usred Slavonije, u jednom velikom trgovačkom centru, pekara prodaje svježe kifle. Tko ima povećalo može na deklaraciji kifle pročitati kako je „Zemlja podrijetla: Poljska”. Domaća pivovara ne libi se etiketirati svoj *radler* imenom grada u kojem je smještena, premda se to piće i proizvodi i puni u inozemstvu. Većina stvari koja nas okružuje ima naljepnicu „Zemlja proizvodnje: Kina”. Kuna je dio tog uvoznčkog stroja; jaka kuna pogoduje uvozu, a šteti izvozu.

Što onda s kunom u sljedećih desetak (ili tko zna koliko) godina, dok se ne uvede euro? Kako primjećuje jedan analitičar, imamo mogućnost nastaviti sa službenom politikom, odnosno i nadalje glumiti kako imamo vlastitu valutu i monetarnu politiku (ključna riječ: glumiti). Domaća valuta je već dugo samo omotnica za euro; kada bi se razderala novčanica kune u unutrašnjosti bi se našlo par eura (metafora – ne pokušavati kod kuće!). Čvrst tečaj čini strukturu te omotnice. Problem je u tome što gotovo nitko ne vjeruje da se unutra zaista nalazi euro. Posljedično, nalazimo se u paradoksalnoj situaciji: imamo stabilnu valutu snažno vezanu uz euro, ali smo ujedno i u začaranom krugu u kojemu banke kuni ne vjeruju, pa se osiguravaju se valutnom klauzulom; građani potom štede u eurima jer vide da temeljne i najveće financijske institucije u Hrvatskoj nemaju pouzdanja u kunu, što samo dodatno potiče banke da ne vjeruju u kunu i nastave s politikom korištenja valutne klauzule. Možda je to za neke tek sekundarni problem, ali hrvatski velikani ne zaslužuju da im se lik sramoti stojeći na novčanicama koje *glume* domaću valutu, a zapravo su servis za provođenje kolonizacijske politike stranih banaka. Bi li jedan Stjepan Radić za života prihvatio da njegov lik stoji na novcu koji služi financijskom iscrpljivanju njegovog vlastitog naroda, kao fikcija suverenosti, a zapravo valuta-glumica koja nema ni minimum dostojanstva? Dvije su mogućnosti: ili treba skinuti veo s ogledala, pogledati si u oči i reći: „prestanimo si lagati i samozavaravati se, ovakva kuna je farsa; otisnimo na nju umjesto Marulića, bana Jelačića i ostalih slike talijanskih i austrijskih velikana, jer tuđinci su vlasnici domaćih banaka i domaćeg novca, i učinimo od nje tek prijelaznu, beznačajnu i beskrvnu valutu dok ne uvedemo euro“, ili uzmimo domaću monetarnu politiku u vlastite ruke.

Niti jedan makroekonomski pokazatelj hrvatskog gospodarstva nije pozitivan: izrazito je negativna vanjsko-trgovinska bilanca (daleko se više uvozi nego izvozi), velika je i rastuća nezaposlenost (naravno, ne računajući privremene padove u turističkoj sezoni), BDP opada, zaduženost raste, nelikvidnost je ogromna, te je Hrvatska već sad postala kolonija stranih banaka i inozemnih izvoznika. Krajnje je perfidno zazivanje strukturnih reformi kojima bi se oživjelo gospodarstvo i potaknulo zapošljavanje koje se čuje iz banaka, dok s druge strane iste te banke promoviraju izvoznike iz država-matica, i koče nastanak i razvoj domaće konkurencije stranim izvoznicima. Živučće će generacije morati odgovoriti svojim prauuncima koji će ih kad-tad pitati: zašto niste ni pokušali raskinuti okove financijskog ropstva? Zašto ste šutnuli kunu u zapećak prije nego ste i pokušali bilo što učiniti s njom? Rigidna monetarna politika dovela nas je uz bok Bugarskoj i Bosni i Hercegovini; to su naime jedine zemlje u okruženju koje imaju monetarni sustav približan hrvatskome. Svaka im čast, ali to nisu uobičajene zemlje-uzori kojima stremimo.

„Kredit u stranoj valuti ima smisla za ljude koji veliki dio dohotka primaju u stranoj valuti. Zašto se ne bi ponovno oživjela ideja o potpuno autonomnoj monetarnoj politici i o fleksibilnom tečaju umjesto o fiksnom?” - pita se u jednom domaćem časopisu M. Hampl, viceguverner Češke narodne banke. Hrvatsko gospodarstvo vapi za Hrvatskom *narodnom*, a ne *odnarođenom* bankom, koja se ne bi brinula samo za stabilnost (stranih) banaka, već i za boljitak naroda koji joj u imenu stoji. Valja konačno pokloniti svojoj jedinjoj valuti za njenu punoljetnost (17 joj je godina, osamnaesti stiže) najprikladniji poklon - samostalnost, kao što i priliči svakoj punoljetnoj osobi. Ako postoji domaća valuta, onda bi valjda ona trebala biti temelj gospodarstva, osnova kreditiranja. Da je tako bilo, ne bi došlo do halabuke sa francima. Uloga banke nije isključivo prebacivati rizik na drugoga, a sama ostati iza grudobrana. Pitanje je koliko dugo će građani i poduzeća biti spremni tonuti, dok jedino i isključivo banke plove. Stoga, usudite se - bankari - odvezati iz sigurne luke valutnih klauzula, manite se sidrenja uz euro/franak, i zaplovite zajedno s narodom, pa kako bude. Ne može se istodobno i ploviti i ostati u luci; uzimati gigantske profite od plovidbe, a nikada ne isploviti na otvoreno more.